

маляром и свинопасом. Художник Андриянов покончил с собой «от большой страсти к чтению книг». Барин же запрещал их читать.

Люди менее решительные спивались или просто опускались, теряя человеческое достоинство. Крепостной художник Поляков, о котором мы уже упоминали выше, обучался живописи у академика Васильева. Получал академические медали, писал портреты. Барин не дал ему свободы. Совет Академии Художеств ничего не мог сделать. Поляков погиб от пьянства, пропал без вести.

Трагедия крепостной интеллигенции привлекала к себе внимание русских писателей, которые осудили крепостное право, а заодно с ним и явление «крепостной интеллигенции», как его продолжение: Белинский (в драме «Дмитрий Калинин»), Радищев (в главе «Городня» «Путешествия из Петербурга в Москву»), Одоевский (в отрывке «Катя, или История воспитанницы»), Герцен (в повести «Сорока-воровка» и «Кто виноват?»), Тургенев (в рассказах «Малиновская вода», «Муму» и др.), Павлов (в повести «Именины»), Некрасов (в повести «Крепостной музыкант» и «Генеральская дочка»), Достоевский (в «Неточке Незвановой»), Шмелёв и многие другие, не считая тех бесчисленных авторов мемуаров и воспоминаний, которые говорят об этом иногда явно, иногда между строк.

УДК 373.313.85:069

Михайличенко С. С.
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Національного музею медицини України

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І МУЗЕЮ У ДЕКЛАРАТИВНИХ ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТАХ

У статті здійснений аналіз декларативних документів, що регулюють освітню діяльність музеїв України.

Ключові слова: музей, взаємодія школи і музею.

Михайличенко С. С. Взаимодействие школы и музея в декларативных государственных документах. В статье осуществлен анализ декларативных государственных документов, которые регулируют деятельность музеев в области образования.

Ключевые слова: музей, взаимодействие школы и музея.

Mikhaylihenko, S. S. Cooperation of school and museum is in declarative state documents. The analysis of declarative state documents that regulate activity of museums in area of education is carried out in the article.

Key words: museum, co-operation of school and museum.

Сьогодні в Україні взаємодія школи і музею в організації дослідницької діяльності старшокласників з історії України посіла вагоме місце в системі безперервної освіти і стала її невід’ємною та особливою ланкою. Триває процес її реформування, що супроводжується пошуком нових ідей функціонування музейних установ, запровадженням нових педагогічних технологій щодо творчого розвитку старшокласників, досліджуються теоретичні основи музейної педагогіки, яка має свої особливості, закономірності, специфіку впливу на школярів.

Водночас існує низка суперечностей, які не дають змоги досягати прогнозованих і запланованих результатів. Зосередимо увагу на основних.

1. Відсутність теорії і методики, технології розробки комплексних програм, що включають музейну педагогіку: у результаті не враховується специфіка історичного музею і його можливостей в організації дослідницької діяльності старшокласників у вирішенні проблемно-творчих задач з історичних дисциплін.

2. Музейна педагогіка висуває високі вимоги до тих, хто звертається до неї як до інструменту культурного розвитку, виховання, освіти особистості, а сучасні вчителі і музейні педагоги здебільшого не готові включитися в організацію дослідницької діяльності старшокласників засобами музейної експозиції на гідному професійному рівні.

3. Музейна педагогіка в Україні поки що мало пов’язана з процесом формування дослідницьких умінь в учнів на своїй базі.

4. Музейна педагогіка допоки мало вписується в систему освіти як один із способів творчого розвитку учнів старшої школи, а комплексного підходу до цієї проблеми досі немає. В зв’язку з цим організація дослідницької діяльності учнів у музеях часто є любительською справою окремих ентузіастів.

Для нашого дослідження цікавою є законодавча база незалежної України щодо виховання учнів у музейних установах. Так, основними напрямками реалізації державної освітньої політики, як зазначається в багатьох державних документах, визначено забезпечення пріоритетності розвитку освіти всіх рівнів, сприяння розвитку особистості, її творчих здібностей і талантів [1, 50].

Центральні і місцеві органи виконавчої влади, наукові установи проявляють зацікавленість до питань організації дослідницької діяльності старшокласників як до ефективного засобу розвитку їхнього інтелекту, творчих здібностей і творчої активності [2, с. 171]. Про це свідчить низка нормативних і законодавчих актів, прийнятих у нашій державі останнім часом. Так, зокрема, багато статей Закону України «Про освіту» в редакції від 23 березня 1996 року свідчать про право дитини на освіту, творчий розвиток, становлення позашкільної

освіти як ланки безперервної освіти. У Конституції України, прийнятій 28 червня 1996 року, зазначено, що Основний Закон України відповідає міжнародно-правовим нормам у сфері захисту прав людини, дитини, а зокрема, у ст. 53 наголошується на тому, що «Держава забезпечує розвиток... позашкільної освіти». Принцип щодо права на творчий розвиток є основним також у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», у Національній програмі «Діти України».

Нині музейна мережа України складається з понад 500 загальнодержавних і місцевих музеїв і 3,8 тис. музеїв на громадських засадах. Музейний фонд країни налічує понад 8 млн. рухомих пам'яток усіх видів і типів, серед яких чимало історичних реліквій, шедеврів національної та світової культури [4, с. 43].

У сучасній соціокультурній ситуації суттєвого значення набуває розробка цілеспрямованої національної музейної політики, державної стратегії розвитку музею як повноправного інституту в системі безперервної освіти. Вибір виду стратегії, на думку Р. Науменко, визначається багатьма чинниками: державними і соціальними запитами, інтересами суспільства, його груп і окремих представників, а також внутрішніми можливостями закладу [4, с. 43].

Правовою основою музейної бази в Україні стали «Основи законодавства про культуру» (Постанова ВР України від 14.02.1992 № 2117-XII), Закони України: «Про музеї та музейну справу» (від 29.06.1995 № 249/95-ВР), зміни до якого були прийняті в травні 1999 року, «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (від 21.09.1999 № 1068-XIV), «Про охорону культурної спадщини» (від 08.06.2000 № 1805-III), Укази Президента України «Про державну підтримку культури і мистецтв України» (від 20.10.1998 № 1152/98), «Про невідкладні заходи щодо розвитку музеїв України» (від 22.03.2000 № 489/2000). Важливими чинниками розвитку музейної справи в незалежній Україні слугують постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, зокрема: «Про затвердження положення про Державний реєстр Національного культурного надбання» (від 30.12.1998 № 1888), «Про затвердження переліку музеїв, в яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України» (від 02.02.2000 № 209), «Положення про Музейний фонд України» (від 20.07.2000 № 1147) та ін.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що одним з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти є розвиток позашкільної освіти як дієвого важеля соціального виховання та формування життєвої компетентності школярів [5].

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» позашкільні навчально-виховні заклади віднесені до загальної середньої освіти як навчальні заклади для виховання дітей і задоволення їхніх потреб у додаткових знаннях, уміннях, навичках за інтересами (наукових, технічних, художньо-естетичних тощо).

Закон України «Про позашкільну освіту» наголошує на тому, що сьогодні серед найважливіших завдань позашкільної освіти є «створення умов для творчого, інтелектуального, духовного... розвитку... учнів», задоволення їхніх потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації (стаття 8).

Підсумком обговорення актуальних питань позашкільної освіти стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 рр.» [6].

Прийняття цього документу сприяло відкриттю широких можливостей для реалізації основних засад державної політики у сфері позашкільної освіти, значно посилило увагу органів місцевої влади, наукових установ, вищих навчальних закладів до проблем освіти і виховання учнів у позашкільних установах, зокрема у музеях.

Як бачимо, загальним для зазначених завдань позашкільної освіти учнів на сучасному етапі розвитку взаємодії школи і музею є тенденції до застосування активних форм, методів, методик і засобів організації дослідницької діяльності школярів. Вони мають бути спрямовані на формування наукового світогляду, розвиток мислення, самосвідомості, набуття соціального досвіду учнями на кожному з етапів навчання і виховання в музеї. Провідною активною формою у становленні творчої особистості є різноманітна дослідницька робота під час екскурсій, виставок, роботи в архівах тощо.

Отже, можна зробити висновок, що державні документи передбачають посилення уваги до творчого, інтелектуального й духовного розвитку учнівської молоді у процесі взаємодії школи і музею. Держава стимулює розвиток музейної мережі, в яких останнім часом проявляють неабияку зацікавленість загальноосвітні заклади в питаннях організації дослідницької діяльності учнів. Проводиться значна кількість міжнародних, всеукраїнських, обласних освітніх заходів за участю старшокласників, більшість з яких займаються в гуртках вищого навчального рівня за різними напрямками позашкільної освіти: гуманітарних, туристсько-краєзнавчих тощо. Знаходять підтримку пошукові, науково-дослідницькі й експериментальні освітні проекти, в наданні джерельної бази яких значну роль відіграють музейні заклади.

З огляду на це, можна сформулювати кілька важливих принципів організації дослідницької діяльності учнів старшої школи засобами музейної експозиції, а також в умовах специфічної музейної комунікації. Серед них:

- доступність і відкритість музейних експозицій для дослідницької діяльності старшокласників;
- науковість і системність пізнавальної діяльності учнів (тісний зв'язок музейної експозиції зі змістом і навчально-виховними завданнями шкільного предмета – історія України (10 – 11 класи);
- активність учнів під час відвідання музею: свідомо навчально-дослідницька позиція учнів старшої школи у процесі здобуття знань, опанування вміннями і навичками;

- діалогічність взаємодії: експозиція музею представлена як діалог між минулим і сучасним, історичною пам'яткою й учнем;

- під час заняття відбувається суб'єкт-суб'єктна взаємодія музейного педагога, вчителя і учнів.

Проте, незважаючи на позитивну динаміку співпраці школи і музею, підтримку держави, зроблено тільки перші кроки у кількісному та особливо якісному оновленні музейної справи України. У цілому вона потребує кардинальних змін у загальнодержавному масштабі з використанням кращих традицій минулого. Це пов'язано з незадовільним рівнем наукового, правового й матеріально-технічного забезпечення всіх напрямів музейної діяльності. Потребують вирішення проблеми аналізу й урізноманітнення музейної мережі, підвищення статусу провідних музейних закладів, методичного й інформаційного забезпечення їх діяльності, підвищення наукового рівня музейних досліджень, збереження і реставрації музейних фондів, введення їх потенціалу до широкого наукового і суспільного обігу, кадрового забезпечення висококваліфікованими фахівцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковбасенко Л. І. Освітня політика держави щодо творчого розвитку талановитої та обдарованої молоді засобами позашкільної освіти [Текст] / Л. І. Ковбасенко, Р. А. Науменко // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – К., 2006. – Ч. 1. – С. 50 – 57.
2. Тихенко Л. В. Формування творчих здібностей старшокласників засобами пошуково-дослідницької діяльності в системі позашкільної освіти [Текст] / Л. В. Тихенко // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів: зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К., 2006. – Ч. 3. – С. 170 – 176.
3. Навчально-методичний посібник: Музеєзнавство у закладах освіти [Текст] / Л. А. Гайда – Кіровоград : В-во Кіровоград. обл. ін.-ту післядиплом. пед. освіти ім. В. Сухомлинського, 2006. – 108 с.
4. Науменко Р. А. Державна стратегія щодо регулювання позашкільної освіти в Україні [Текст] / Р. А. Науменко // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів: зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К., 2006. – Ч.1. – С. 43 – 49.
5. Про Національну доктрину розвитку освіти / Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data/base44/ukr44745.htm>
6. Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002 – 2008 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 378 [Текст] // Шкільний світ. – 2005. – Число 5 – 6 (101 – 102). – С. 30 – 33.

УДК 372.48: 373.1(477)

Бугрій В. С.

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

РЕАЛІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПІДХОДУ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У 60-х – 80-х рр. ХХ ст.

У статті проаналізовано особливості реалізації краєзнавчого підходу у навчальному процесі української школи у 60-х – 80-х рр. ХХ ст. Встановлено, що краєзнавчий підхід знаходив своє втілення як в організаційних формах (збільшенні кількості уроків, які присвячувалися краєзнавчій тематиці; використанні екскурсійної форми навчання та практикумів на об'єктах рідного краю; запровадженні краєзнавчих факультативів), так і в методах (репродуктивних і творчих) діяльності.

Ключові слова: загальноосвітня школа, краєзнавчий підхід, форми навчання, методи навчання.

Бугрій В. С. Реализация краеведческого подхода в учебном процессе украинской школы в 60-х – 80-х гг. ХХ ст. В статье проанализированы особенности реализации краеведческого подхода в учебном процессе украинской школы в 60-х – 80-х гг. ХХ ст. Установлено, что краеведческий подход находил свое воплощение как в организационных формах (увеличении количества уроков, которые посвящались краеведческой тематике; использовании экскурсионной формы и практикумов на объектах родного края; внедрении краеведческих факультативов), так и в методах (репродуктивных и творческих) деятельности.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, краеведческий подход, формы учебы, методы учебы.

Bugrii, V. S. Realization of regional approach in the educational process of Ukrainian school in 60th - 80th XX item. In the article the features of realization of regional approach are analysed in the educational process of Ukrainian school in 60th - 80th XX item. It is set that regional approach found the embodiment as in organizational forms (increase of amount of lessons which was dedicated a regional subject; use of excursion form and practical works on the objects of native edge) so in the methods of activity.

Key words: general school, regional approach, forms of studies, methods of studies.

Перебудова навчального процесу на основі інноваційних ідей у сучасній українській школі передбачає вивчення та аналіз історико-педагогічного досвіду ефективного використання різних підходів до застосування форм і методів навчання. У цьому плані досить цікавим є краєзнавчий підхід, який реалізовувався у навчальному процесі української школи у 60-80-х рр. ХХ ст. Дослідження цього педагогічного феномену сприятиме вибору і застосуванню таких форм і методів, які б у повній мірі розкривали творчий потенціал кожного учня, розвивали його